

УПРАВЛІННЯ ЯКІСТЮ В СИСТЕМІ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

QUALITY MANAGEMENT IN THE STATE REGULATION SYSTEM OF THE UKRAINE'S ECONOMY

У статті розглянуто сучасний стан управління якістю в системі державного регулювання економіки України. Досліджено стандартизацію та сертифікацію, оскільки на основі стандартизації держава визначає бажаний стан якості об'єктів управління, тобто планує якість, а сертифікація підтверджує, що об'єкт управління відповідає встановленим вимогам. Досліджено такий показник, як кількість сертифікованих систем якості на підприємствах України відповідно до ISO – 9000, ISO – 14001, та проведено порівняння із Польщею, в результаті чого з'ясовано, що український показник у разі відстає від польського. Визначено недоліки сучасного стану управління якістю на державному рівні та виявлено перспективи розвитку. Доцільно на державному рівні створити систему мотивації та стимулювання для розвитку в Україні руху за поліпшення якості продукції шляхом поширення принципів TQM, концепцій та моделей досконалості, впровадження систем управління якістю на засадах стандартів ISO.

Ключові слова: якість, управління якістю, державне регулювання, стандартизація, сертифікація, системи управління.

В статтє рассмотрено современное состояние управления качеством в системе

государственного регулирования экономики Украины. Исследована стандартизация и сертификация, поскольку на основе стандартизации государство определяет желаемое состояние качества объектов управления, то есть планирует качество, а сертификация подтверждает, что объект управления соответствует установленным требованиям. Исследован такой показатель, как количество сертифицированных систем качества на предприятиях Украины в соответствии с ISO – 9000, ISO – 14001, и проведено сравнение с Польшей, в результате чего выяснилось, что украинский показатель в разы отстает от польского. Определены недостатки современного состояния управления качеством на государственном уровне и выявлены перспективы развития. Целесообразно на государственном уровне создать систему мотивации и стимулирования для развития в Украине движения за улучшение качества продукции путем распространения принципов TQM, концепций и моделей совершенства, внедрения систем управления качеством на основе стандартов ISO.

Ключевые слова: качество, управление качеством, государственное регулирование, стандартизация, сертификация, системы управления.

УДК 338:354

Грудцина Ю.В.

к.е.н., доцент кафедри менеджменту та міжнародних економічних відносин Інститут управління, економіки та природокористування Таврійського національного університету імені В.І. Вернадського

The article considers the modern state of quality management in the system of state regulation of the economy of Ukraine. The quality of products is an object of state regulation and a component of state regulation of the economy. State serves as a guarantor of product quality and due to its regulators is able to create a condition for introducing modern methods and systems of quality management at enterprises. In Ukraine, the issue of product quality belongs to the Department of Technical Regulation of the Ministry of Economic Development and Trade of Ukraine. Standardization and certification are investigated because on the basis of standardization the country determines the desired quality of objects of management, i.e. plans the quality, and certification confirms that the object of management meets the established requirements. Today, the main task of standardization in the system of product quality assurance should be constant work on the development and application of national standards harmonized with European and international ones and, above all, those falling under the directives of the European Union. Only by products that meet European standards of quality and safety Ukrainian enterprises can count on exports to the European Union, as well as many other countries. A total number of standards in Ukraine – 21758, and the level of harmonization of national standards with European ones – 64%. In turn, it should be noted that to date, quality management systems in accordance with international ISO standards have become significant throughout the world. Such indicator was investigated as the number of certified quality systems at Ukrainian enterprises in accordance with ISO 9000, ISO 14001, and a comparison with Poland was made; as a result, it is found that the Ukrainian indicator is many times behind the Polish one. Disadvantages of the current state of quality management at the state level are determined and development prospects are identified. At the state level, it is appropriate to create a system of motivation and stimulation for the development in Ukraine of the movement for improving the quality of products through the promotion of TQM principles, concepts and models of excellence, the introduction of quality management systems on the basis of ISO standards.

Key words: quality, quality management, state regulation, standardization, certification, management systems.

Постановка проблеми. Підвищення якості продукції є однією з ключових проблем науково-технічного та економічного рівня розвитку країни. В сучасних умовах розвитку економіки України, її прагнення стати повноправним членом міжнародного економічного співтовариства актуальним є питання постачання на світовий ринок продукції конкурентоспроможного рівня. Якість є однією зі складових частин конкурентоспроможності продукції як окремо взятого підприємства, так і країни загалом. У зв'язку з цим випуск високоякісної продукції є стратегічним завданням для української економіки, що забезпечить їй успіх на зовнішньому і внутрішньому ринках. Провідну роль у цьому віді-

грає держава, яка виступає гарантом якості продукції та завдяки своїм регуляторам здатна створити умови для впровадження на підприємствах сучасних методів та систем управління якістю.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема державного регулювання якості була і залишається об'єктом та предметом наукових досліджень. Дослідженню цієї проблематики приділено чимало уваги вітчизняними та зарубіжними фахівцями. Зарубіжний досвід державного управління якістю продукції відображений в роботах Т. Счеджнер, Д. Кадді, М. Вінтар. В Україні проблемами державного управління якістю займаються П.Я. Калита, Т.П. Калита, П.В. Іванюта, Л.М. Віткін,

Ю.Б. Кабаков. Питанням державного регулювання якості різних сфер діяльності присвячені роботи С.В. Хорошайлова, Н.І. Перкіної, Л.М. Ткачук, Т.П. Михайлової, Н.В. Жигоцької.

Формулювання цілей статті. Мета статті – дослідження сучасного стану управління якістю в системі державного регулювання економіки: визначити недоліки та виявити перспективи розвитку. У межах дослідження поставлено завдання проаналізувати такий показник, як кількість сертифікованих систем якості на підприємствах відповідно до ISO – 9000, ISO – 14001 в Україні, та порівняти його з аналогічним показником у Польщі.

Виклад основного матеріалу. Якість сьогодні сприймається вже не як абстрактна категорія, а як стратегічне завдання, від успішного вирішення якого багато в чому залежить стабільність української економіки, її місце в світовому виробництві і розподілі. Якість продукції є об'єктом державного регулювання та складовою частиною державного регулювання економіки.

Відповідно до [1, с. 98] державне управління якістю – це «вид діяльності, що пов'язаний із здійсненням законодавчої, виконавчої та судової влади із проблем якості». Автор [2, с. 64] визначає, що основними формами державного регулювання якості є «організаційна (контроль якості), економічна і правова (стандартизація, сертифікація, ліцензування і система забезпечення єдності вимірювань)». Підсистемами державного управління якістю є стандартизація, сертифікація та нормативно-правове забезпечення. погоджуємося з тим, що стандартизація та сертифікація є тими підсистемами, завдяки яким держава регулює якість продукції. Однак недоцільно виділяти нормативно-правове забезпечення в окрему підсистему, оскільки регулювання діяльності зі стандартизації, сертифікації та інших сфер діяльності, що підпадають під управління держави, регулюються саме завдяки нормативно-правовим документам.

В Україні центральні органи виконавчої влади приділяють не досить уваги необхідності впровадження сучасних систем управління майже в усіх секторах економіки держави. Варто відмітити, що Розпорядження Кабінету Міністрів України № 447 р. від 17 серпня 2002 р. «Про затвердження Концепції державної політики у сфері управління якістю продукції (товарів, робіт, послуг)» втратив свою чинність від 12 лютого 2019 року. В ньому була чітко визначена політика та завдання держави у сфері якості. Також втратило чинність Розпорядження Кабінету Міністрів України від 19 червня 2013 року № 492 «Про затвердження плану заходів щодо розроблення, впровадження і функціонування систем управління якістю, екологічного управління та інших систем управління». На заміну цим нормативним документам інших нормативних документів не затверджено.

В Україні питання якості продукції належить до департаменту технічного регулювання Міністерства економічного розвитку і торгівлі України. Його головною метою є забезпечення формування та реалізації державної політики у сфері технічного регулювання, а до сфери технічного регулювання належить: стандартизація, метрологія, сертифікація, оцінка відповідності, акредитація органів з оцінки відповідності й управління якістю.

Як уже було зазначено, однією з підсистем державного технічного регулювання якості є стандартизація. Роботи з підвищення ефективності виробництва, технічного рівня і якості продукції проводяться з використанням стандартизації. Стандартизація займає визначальне місце в системі управління, оскільки на основі стандартизації держава визначає бажаний стан якості об'єктів управління, тобто планує якість. Стандарти є фундаментальним складником економіки будь-якої держави та суспільства загалом. З моменту своєї появи стандартизація завжди слугувала суспільству. В умовах формування глобального ринку, розширення міжнародних зв'язків, розвитку тісного співробітництва у сфері науки, техніки та виробництва стандарти здійснюють значний вплив на торгово-економічну взаємодію. Стандарти є дієвим інструментом у забезпеченні захисту життя, здоров'я людини, охорони навколишнього середовища, підвищення якості та конкурентоспроможності продукції та послуг. В умовах інтернаціоналізації господарських зв'язків все більшого значення набуває міжнародна стандартизація. Експорт продукції багато в чому залежить від рівня стандартизації виробів. Товаровиробники, що прагнуть до забезпечення конкурентоспроможності продукції, використовують у своїй діяльності стандарти міжнародних організацій, що сприяє підвищенню рівня якості продукції.

Розвиток стандартизації нерозривно пов'язаний з управлінням якістю, адже вплив стандартизації на підвищення якості продукції реалізується, як правило, через комплексне розроблення стандартів на сировину, матеріали, напівфабрикати, комплектуючі, обладнання тощо. Стандарт є результатом конкретної роботи зі стандартизації, яка виконується на основі досягнень науки, техніки та практичного досвіду, і має визначений юридичний статус на всіх рівнях управління народним господарством. [3, с. 56].

Закономірності розвитку економіки, промисловості, науки, техніки надають стандартизації вагомого значення, адже застосуванням стандартів органи державної влади впливають на економічну та технічну політику країни, розробляючи механізми, які в подальшому приведуть до виготовлення продукції високої якості. Таким чином, діяльність зі стандартизації передбачає досягнення оптимального рівня впорядкування в певній

сфері шляхом встановлення положень для всезагального та багаторазового використання щодо наявних чи потенційних завдань.

Особливе значення в сучасних умовах мають стандарти, що встановлюють вимоги до систем управління якістю. Міжнародна організація зі стандартизації в 1987 році випустила першу версію цих стандартів ISO серії 9000, що містять такі вимоги і призначені для правильного створення систем управління якістю організацією задля того, аби вони могли пройти сертифікацію за єдиними міжнародними критеріями. Стандарти ISO серії 9000 можуть бути запроваджені на будь-якому підприємстві незалежно від розміру та сфери діяльності. Розвитку систем менеджменту якості на підприємстві присвячено чимало наукових праць, зокрема О.М. Лисенко [4], Т.О. Сімкова, А.І. Кириченко [5] досліджують економічні аспекти сертифікації продукції та систем управління за міжнародними стандартами.

Нині головним завданням стандартизації в системі забезпечення якості продукції повинна бути постійна робота щодо розроблення та застосування гармонійних національних стандартів з європейськими та міжнародними, насамперед тих, що підпадають під директиви Європейського Союзу. Гармонізація національних стандартів з європейськими вкрай необхідна для українських товаровиробників. Тільки випускаючи продукцію, яка відповідає європейським стандартам якості та безпеки, українські підприємства можуть розраховувати на експорт до Євросоюзу, а також до безлічі інших країн. Структура фонду національних стандартів України має такий вигляд (рис. 1) [6].

Загальна кількість стандартів у державі становить 21 758. Рівень гармонізації національних стандартів з європейськими становить 64%.

Наступною підсистемою, яка забезпечує якість продукції, є сертифікація, де відбувається процес підтвердження того, що об'єкт управління відповідає встановленим вимогам. Основною метою сертифікації є насамперед мінімізація ризиків, яким піддається споживач. Сертифікація є базисом державного регулювання безпеки товарів та послуг. Її основною функцією є захист людини, її майна і природного середовища від негативних наслідків сучасного науково-технічного розвитку, від несумлінних виробників і продавців, а також створення умов для чесної конкурентної боротьби.

Стандартизація та сертифікація тісно пов'язані між собою, оскільки сертифікація може проводитися лише за наявності нормативних документів, на відповідність якому оцінюється продукція, процес чи послуга.

Нині в усьому світі набули вагомого значення системи управління якістю відповідно міжнародних стандартів ISO. Сертифікат на систему якості, виданий авторитетним сертифікованим органом, є важливим показником конкурентоспроможності підприємства. Стандарти сімейства ISO 9000 відіграють важливу роль у діяльності підприємств. Вони мають форму завдань для побудови системи якості і не надають конкретних рекомендацій щодо вирішення прописаних завдань, а залишають місце для дій керівництва підприємства. Концептуальною основою ISO 9000 є те, що організація створює, забезпечує і покращує якість продукції за допомогою низки процесів, які повинні піддаватися аналізу і постійному поліпшенню [7].

Відповідно до даних [8], ситуація щодо сертифікованих систем управління якістю відповідно до ISO – 9000 в Україні така, як на рис. 2.

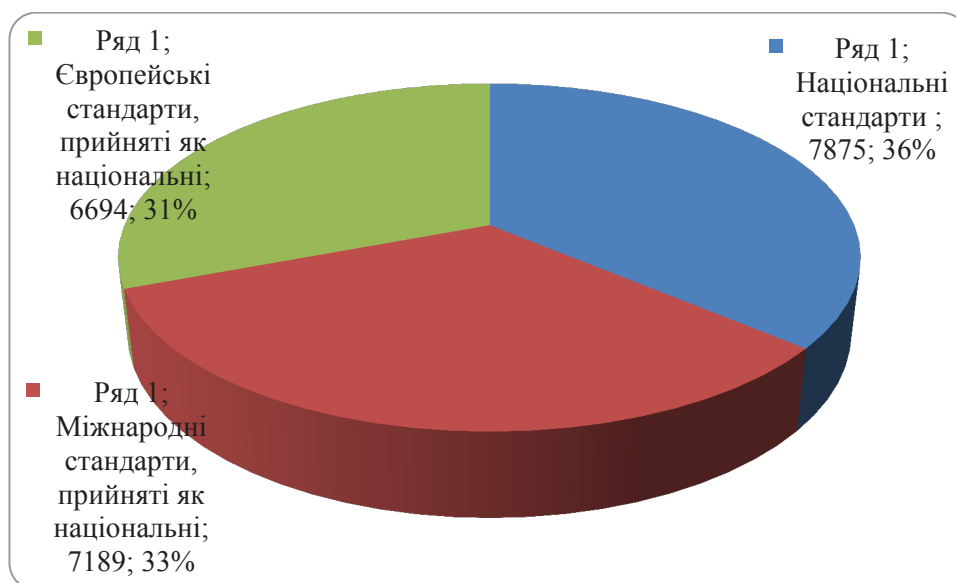

Рис. 1. Структура фонду національних стандартів України

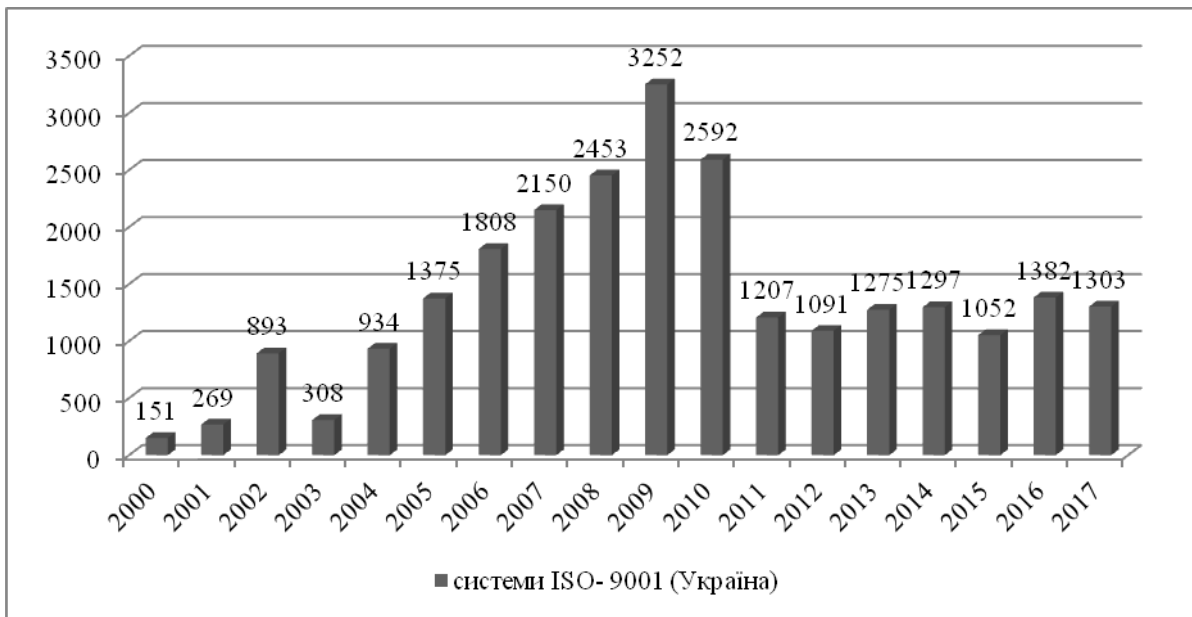

Рис. 2. Динаміка організацій, що мають сертифіковані системи якості відповідно до ISO – 9000 в Україні

Для порівняння візьмемо показники кількості сертифікованих систем управління якістю відповідно до ISO – 9000 у Польщі.

Як видно з рисунків 2, 3, сертифіковані системи якості відповідно до ISO – 9000 в середньому тримаються в межах 1300 підприємств в Україні, в Польщі їх число становить близько 12 000.

Розглянемо динаміку щодо сертифікованих систем управління якістю відповідно до ISO – 14001 в Україні та Польщі (рис. 4, рис. 5).

Спостерігається відставання України і щодо сертифікованих систем ISO 14001 майже у 13 разів. Серія стандартів ISO 14000 зачіпає різні аспекти екологічного менеджменту, надаючи прак-

тичний інструментарій для компаній і організацій, які прагнуть визначити і контролювати їхній вплив на навколишнє середовище і постійно покращувати свої екологічні показники. О.П. Осадчук у роботі [9], досліджуючи світові тенденції впровадження систем управління якістю відповідно до вимог ISO 9001, підтверджує важливість систем управління якістю, створених на основі вимог міжнародних стандартів серії ISO.

Діяльність, яка здійснюється в Україні щодо впровадження систем управління якістю на базі міжнародних стандартів ISO, часто зводиться до формальної процедури та імітації вдосконалення, що не створює для підприємств очікуваний резуль-

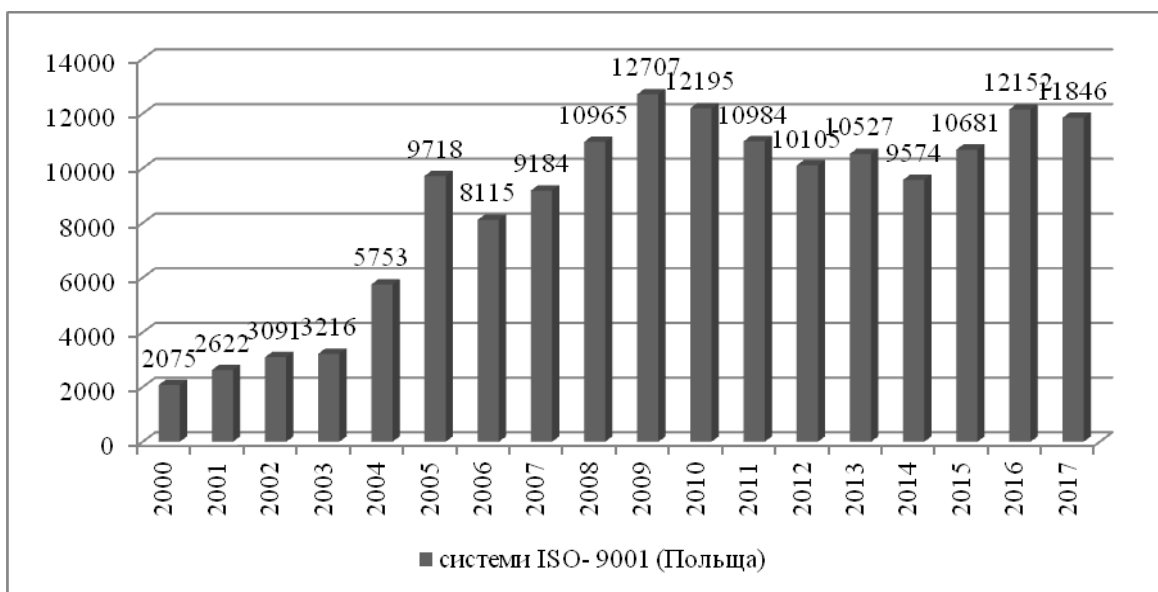

Рис. 3. Динаміка організацій, що мають сертифіковані системи якості відповідно до ISO – 9000 у Польщі

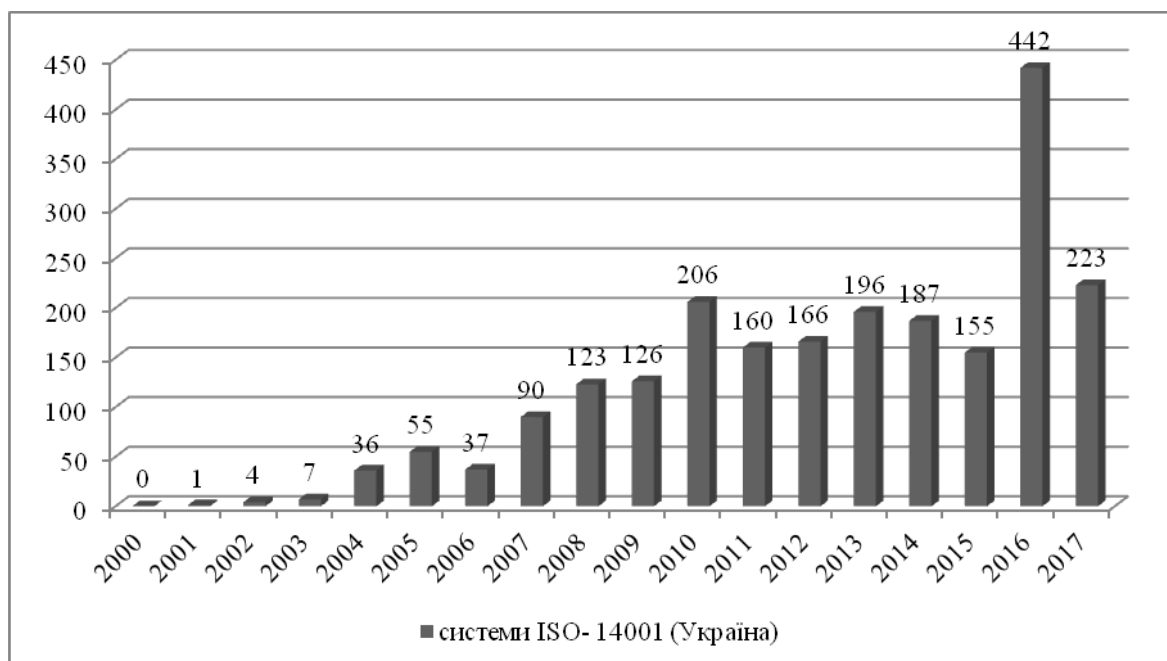

Рис. 4. Динаміка організацій, що мають сертифіковані системи якості відповідно до ISO – 14001 в Україні

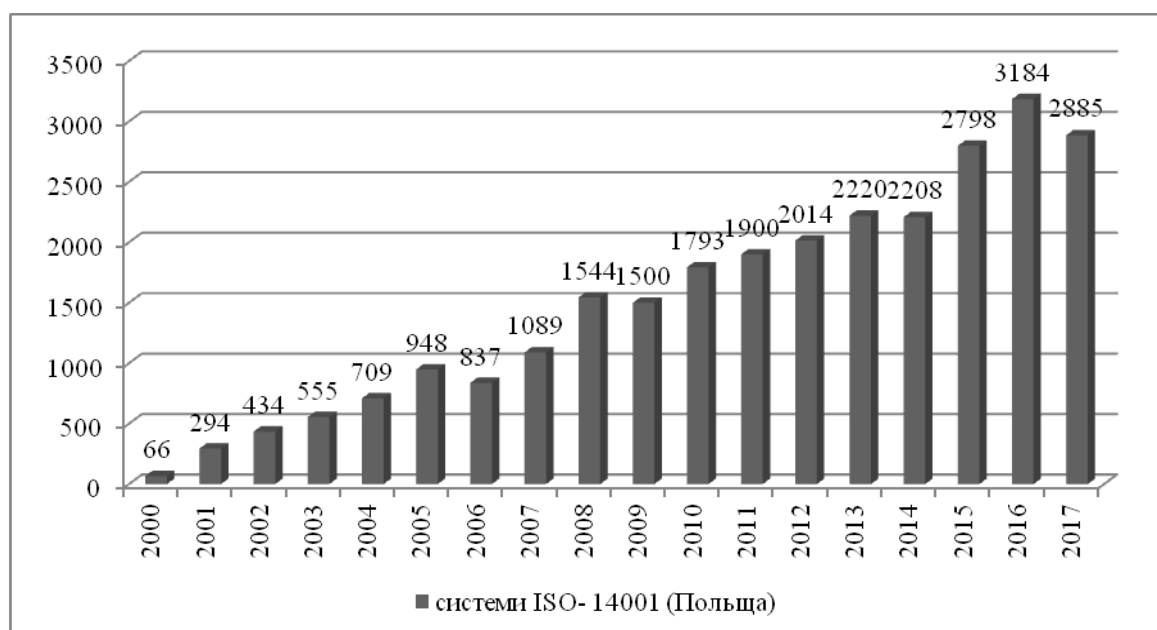

Рис. 5. Динаміка організацій, що мають сертифіковані системи якості відповідно до ISO – 14001 у Польщі

тат і супроводжується формуванням у суспільстві стійкої недовіри як до вказаних стандартів, так і до систем управління якістю взагалі.

Основними факторами, які безпосередньо впливають на подальший розвиток системи управління якістю, є багатовекторна зовнішня політика, яка спрямована на інтеграцію України в Європейський Союз, співробітництво з країнами СНД та іншими країнами світу. Внутрішня політика держави повинна сприяти підйому вітчизняного виробництва, захисту прав українських громадян на споживання продукції, безпечної для життя,

здоров'я та довкілля. Подальший розвиток національних систем стандартизації, сертифікації повинен визначатися стратегічним курсом України на інтеграцію до світової економіки.

Висновки з проведеного дослідження. Стан удосконалення систем управління в Україні, зокрема на базі стандартів (ISO 9001, ISO 14001 тощо), порівняно з країнами Європейського Союзу та наслідки, які отримала від цього українська економіка (підвищення показника якості та зниження собівартості продукції, покращення продуктивності праці, збільшення надходжень

до державного бюджету тощо) не аналізується та не обліковується достатньою мірою. Динаміку впровадження сучасних систем управління якістю можна відстежувати лише на офіційному сайті Міжнародної організації зі стандартизації. Водночас в Україні недооцінюють важливість та необхідність системного управління підприємством на основі принципів TQM для підвищення конкурентоспроможності підприємств. Відсутнє розуміння, якими мають бути сучасні системи управління, зорієнтовані на успіх у конкурентній боротьбі, і що необхідно робити для підвищення їхньої ефективності. Доцільно на державному рівні шляхом нормативно-правових документів створити систему мотивації та стимулювання для розвитку в Україні руху за поліпшення якості продукції та підвищення рівня ділової досконалості і конкурентоспроможності підприємств і організацій. Заходи щодо поширення в Україні принципів TQM, концепцій та моделей досконалості, вдосконалення систем менеджменту на засадах стандартів ISO доцільно включити до державної політики якості продукції.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Мельник А.Ф., Оболенський О.Ю., Васіна А.Ю. Державне управління: підручник. Київ: Знання, 2009. 582 с.
2. Швайка Л.А. Державне регулювання економіки: навчальний посібник. Київ: Знання, 2006. 435 с.
3. Салухіна Н.Г., Язвінська О.М. Стандартизація та сертифікація товарів та послуг: підручник. Київ: Центр учбової літератури, 2010. 336 с.
4. Лисенко О.М. «Системи управління якістю: особливості впровадження згідно з новою версією стандарту ISO-9001. Вісник Східноєвропейського університету економіки і менеджменту. Серія економіка і менеджмент. 2016. № 1 (20). С. 27–34.
5. Сімкова Т.О Кириченко А.І. Тенденції розвитку систем управління якістю підприємств України за рахунок впровадження світових стандартів. Економіка та суспільство. Електронне наукове фахове видання. Випуск 7 URL:<http://economyandsociety.in.ua/index.php/journal-7> (дата звернення 15.02.2019).
6. Віткін Л.М. Результати діяльності Мінекономрозвитку у сфері технічного регулювання, стандартизації, метрології та метрологічної діяльності за IV квартал 2018 року, 2018 рік та основні завдання, які необхідно виконати до кінця 2019 року. URL : <http://www.me.gov.ua/Documents/Download?id=43c1eca-ab40-44e7-8fe1-0700e08d9ccd> (дата звернення 18.02.2019).
7. Прокопів Ю.В. Міжнародні стандарти якості в Україні та їх важливість в управлінні організацією. Науковий журнал «Молодий вчений». 2015 р. № 11 (26). С. 81–85.
8. Міжнародна організація зі стандартизації. Дослідження ISO. URL: <http://www.iso.org/iso/home.html> (дата звернення 18.02.2019).
9. Осадчук О.П. Світові тенденції впровадження систем управління якістю відповідно до вимог ISO 9001. Наукові праці НУХТ. 2015. Том 21, № 2. С. 115–121.